

принципів та впливу цифрового середовища на формування особистісного світогляду стає ключовим завданням для сучасної суспільної та культурної практики. Зазначені концепції, ідеї, парадигми та моделі аксіологічної рефлексії допомагають зрозуміти та відповідно реагувати на нові виклики, що виникають у зв'язку з цифровими технологіями та новими тенденціями її розвитку. Вони сприяють розвитку цифрової грамотності, етичного використання інформації, стимулюють формування цифрової демократії та культури співпраці, виступають ключовим фактором у забезпеченні сталого та етичного розвитку суспільства [1].

Література:

1. Бутченко Тарас, Сорокіна Олександра. Актуалізація філософських засад інформаційної свідомості як виклик сучасності. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house «Helvetica», 2024. 18(95). С. 24–31.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-381-4-16>

ТЕОРІЯ ПІЗНАННЯ: ПЕРЕХІД ВІД КЛАСИКИ ДО СУЧАСНОСТІ

Рубанець О. М.

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії*

*Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна*

Теорія пізнання розглядається в широкому культурному контексті. Це контекст цивілізацій взаємодій і глобальних комунікацій. Актуальним для розвитку пізнання в сучасних умовах стає вивчення взаємодій людських пізнавальних здатностей із технологіями штучного інтелекту.

Зародження теорії пізнання в античній філософії актуалізувало питання обґрунтування пізнаваності світу. Космоцентризм античної філософії та науки виводив на перший план онтологію метафізики. Пізнання відкриває суть буття (Аристотель). Разом з тим зароджується скептицизм як обґрунтована недовіра до можливостей чуттєвого пізнання відкривати загальнолюдську істину.

Виникнення класичної науки спрямовує філософські пошуки на обґрунтування об'єктивності функціонування пізнавальних здатностей людини. Виникнення емпіризму, сенсуалізму та емпіризму пов'язує об'єктивність пізнання як дії пізнавальних здатностей людини з можливостями застосування наукового методу. Наукове пізнання стає ідеалом, найвищою формою досягнення будь-якого пізнання. Формується наукоцентризм класичної форми пізнання, її орієнтація на науку й дослідження особливостей застосування пізнавальних здатностей людини саме в науці.

Трансцендентальний ідеалізм І. Канта, формулюючи питання про те, як можлива наука, яка включала на той час, на думку І. Канта, математику і природознавство, знаходить нарешті ту форму, яка об'єднує індивідуальну форму реалізації пізнавальних здатностей з їх загальною формою функціонування в науці. Трансценденталізм стає такою формою об'єднання, а трансцендентальна єдність і перцепції перетворюються на механізм реалізації єдності індивідуального та загального, індивідуальних пізнавальних здатностей і загальних форм їх реалізації в пізнавальних процесах у науці.

Розвиток трансцендентальної прагматики сприяє розкриттю онтологічних основ, насамперед розвитку онтології, яка є основою науки, у розвитку наукової суб'єктності. Суб'єктний вимір пізнавальних процесів у науці розкривається на інституційному та особистісному вимірах. Інституційний вимір виявляє роль суб'єктності певної наукової спільноти. Особистісний вимір виявляє зростання ролі авторства на рівні творчої особистості та комерціалізації результатів її наукової праці в суспільному контексті.

Некласична теорія пізнання трансформує проблему об'єктивності в сучасному суспільному контексті. Класичне розуміння об'єктивності орієнтоване на об'єктивність наукового мислення та знання. Об'єктивність наукового мислення у класичному розумінні співпадає з ідеалом логічної всезагальності та аподиктичності. Розвиток науки постмодерну сприяє втраті суб'єктного виміру. Відбувається загублення суб'єкта в наукових дискурсах і комунікаціях. Комунікативний та лінгвістичний повороти в сучасній теорії пізнання актуалізують роль науковця у розвитку дискурсивної раціональності та наукового дискурсу.

Перехід від класичної теорії пізнання до сучасної – це не тільки перехід від вивчення пізнавальних здатностей суб'єкта до вивчення колективного суб'єкта. Це також уведення пізнавальної діяльності у реальні епістемологічний і комунікативний контексти. Відокремлення теорії пізнання від епістемології втрачає актуальність. У філософії науки відбувалося протиставлення контексту відкриття та контексту обґрунтування й відокремлення епістемології від індивідуальної пізна-

вальної діяльності. Контекст відкриття пов'язувався з індивідуальним психологічним виміром реалізації пізнавальної здатності. Натомість епістемологія пов'язувалася з особливостями переходу від старої до нової теорії.

В сучасних умовах актуалізується питання розвитку когнітивних пізнавальних здатностей і формування когнітивних компетенцій. Серед них чільне місце посідають генерація нових ідей, постановка проблем і розробка концепцій. Науковці здійснюють це у процесі наукового дискурсу. Постановка проблем передбачає входження у проблемні області сучасної світової науки. Генерація нових ідей відкриває нові підходи до вирішення поставлених проблем. Розробка нових концепцій збагачує систему наукового знання. Таким чином індивідуальна пізнавальна діяльність отримує епістемологічну реалізацію.

Важливим при вивченні пізнавальних процесів стає комунікативний контекст пізнавальної діяльності. Комунікації раніше знаходилися за межами вивчення пізнавального відношення. Тривалий час вивчення соціальної природи комунікацій пов'язували з утрудненням чи навіть неможливістю реалізації пізнавального відношення. Це створювало кризу у класичному ідеалі об'єктивності. Дослідницькі розвідки ролі комунікацій нерідко пов'язували із втратою дзеркала природи (Р. Рорті, [1]). Соціальна епістемологія підкреслила значення соціологічних методів для вивчення соціального виміру пізнавальних процесів.

Нині можна актуалізувати зміну постановки проблеми ролі комунікацій у вивченні пізнавальних процесів. Комунікації перестають бути лише частиною комунікативного середовища чи лише передумовою пізнавального процесу. Важливим стає вивчення пізнання та комунікації в усіх вимірах існування науки – науки університетської, академічної, галузевої, внутріфірмової тощо.

Література:

1. Rorty R. Philosophy and the Mirror of Nature. Princeton : Princeton University Press, 1979. 401 p.